

РОЗБУДОВА МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ В УКРАЇНІ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ЩО ТАКЕ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ?	3
ЧОМУ ВАЖЛИВІ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ?.....	4
У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗБУДОВИ МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ?.....	4
РОЗВИТОК І ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ	6
ДІАЛОГ	6
ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ	7
ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ПРАВОВА ДОПОМОГА.....	7
РЕІНТЕГРАЦІЯ	8
ВІДШКОДУВАННЯ	8
КОМІСІЇ З ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВДИ ТА ПРИМИРЕННЯ.....	9
ЯК МОЖУТЬ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ ПІДТРИМАТИ ЗАХИСТ І ТРИВАЛІ РІШЕННЯ В УКРАЇНІ?	11
ЗАХОДИ З РОЗБУДОВИ МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ В УКРАЇНІ	13
ВИСНОВОК	15
РЕКОМЕНДАЦІЇ	15
СПИСОК ПОСИЛАНЬ.....	17

ВСТУП

Розбудова миру та примирення є невід'ємними складовими підтримки захищеного середовища та заохочення довготривалих рішень. Ця рекомендаційна записка була розроблена Кластером з питань захисту для використання сторонами, задіяними в гуманітарній роботі в Україні. Записка надає практичні рекомендації стосовно того, як елементи розбудови миру і примирення можуть використовуватись у програмах гуманітарного реагування, в тому числі враховуючи приклади інших кризових ситуацій та ключові рекомендації.

ЩО ТАКЕ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ?

Розбудова миру включає види діяльності, розраховані на зменшення ризику насильницького конфлікту. У травні 2007 року ООН прийняла таке визначення розбудови миру: "Розбудова миру включає низку заходів, спрямованих на зменшення ризику початку або відновлення конфлікту завдяки посиленню державних потужностей на усіх рівнях з метою врегулювання конфлікту, а також створення основи для стабільного миру та розвитку."¹ Розбудова миру може здійснюватись на усіх рівнях суспільства, у тому числі на рівні уряду, громадянського суспільства та самих громадян.²

Примирення включає перебудову/побудову відносин між людьми і групами у суспільстві, а також між державою та її громадянами.³ Загоєння травм, побудова довіри, створення можливостей для пробачення та обмін коментарями - це лише частина серед багатьох елементів примирення.⁴ Залежно від конфлікту може бути потрібним примирення політичних груп, різних громад або етнічних груп, громадян і держави або усіх їх разом.

ЧОМУ ВАЖЛИВІ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ?

І розбудова миру, і примирення розраховані на зменшення ризику відновлення насильницького конфлікту, шляхом допомоги у встановленні стабільного миру у суспільстві. Розбудова миру діяльність створює "дивіденди від миру", які є матеріальними результатами для постраждалої громади, безпосередньо пов'язаними або з відсутністю конфлікту, або з процесом розбудови миру.⁵

Стратегії розбудови миру та примирення повинні бути вичерпними і тісно пов'язаними з окремими особливостями конфлікту або регіону.⁶ Надзвичайно важливо, щоб пріоритети були встановлені постраждалими громадами, а не міжнародними учасниками.⁷ Окрім того, оскільки конфлікти часто особливо впливають на жінок (жінки зазвичай мають менше можливостей для свого захисту, складають більшу частину переміщених осіб та біженців, а також є мішенню окремих військових тактик, таких, наприклад, як сексуальне насилля), інтеграція жіночих голосів та участь жінок на всіх етапах процесу розбудови миру має життєво важливе значення для досягнення та підтримання миру.⁸ Будь-хто (не тільки уряд чи міжнародні організації) може зробити внесок у розбудову миру та примирення.

У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ РОЗБУДОВИ МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ?

За заявою ООН, "відмінною рисою, яка визначає діяльність як **розбудову миру**, є те, чи призведе така діяльність до значного скорочення ризику загострення конфлікту."⁹ Деякі види такої діяльності, як, наприклад, роззброєння, демобілізація та розмінування є очевидними. Однак, в залежності від типу конфлікту, заходами з розбудови миру також можна вважати адміністративні реформи, будівництво доріг та доступ до освіти.

На відміну від цього, **примирення** у цілому включає чотири основні напрямки діяльності: "встановлення істини щодо вчинених порушень та їхнє визнання, сприяння відповідальності, реагування на наслідки насилля для життя жертв, а також надання гарантій неповторення"¹⁰. Доступ до психологічної допомоги та підтримки також може бути важливим компонентом примирення.

У 2000 році Рада Безпеки ООН прийняла історичну резолюцію № 1325 про жінок, мир та безпеку, після чого на підтримку вищезазначеної резолюції було прийнято ще сім резолюцій,¹¹ які визначають глобальну програму дій із питань Жінок, Миру та Безпеки. Резолюції містять заклик дозволити жінкам приймати участь у процесі розбудови миру та примирення, бути більш захищеними від порушення прав людини, а також мати доступ до системи правосуддя та юридичної допомоги з метою ліквідації дискримінації. План дій ООН про розбудову миру з урахуванням гендерної проблематики, що складається з семи пунктів,¹² є для системи ООН та її партнерів посібником із повномасштабного задіяння жінок та зобов'язує Організацію Об'єднаних Націй виділяти 15 % коштів на проекти, направлені головним чином на задоволення конкретних потреб жінок, забезпечуючи гендерну рівність і розширення прав та можливостей жінок. Усі підрозділи ООН, які працюють у сфері розбудови миру, розпочали реалізацію плану в 2011 році.

На державному рівні, програма дій "Жінки, Мир та Безпека" реалізується за допомогою Національних планів дій. Перший Національний план дій з реалізації Резолюції РБ ООН № 1325 Україна прийняла у 2016 р.¹³ План включає у себе шість основоположних елементів, які вимагають координування держави, громадянського суспільства та міжнародного партнерства:

- 1) діяльність з підтримки та захисту миру;
- 2) участь жінок у процесі розбудови миру;
- 3) запобігання конфліктам та насиллю;
- 4) захист жінок та дівчат, які постраждали внаслідок конфлікту;
- 5) реабілітація та надання допомоги людям, які постраждали внаслідок конфлікту;
- 6) моніторинг Національного плану дій з реалізації Резолюції РБ ООН № 1325 "Жінки, Мир та Безпека" на період до 2020 р.

Загалом, позитивними практиками для розбудови миру та примирення є **врахування можливих наслідків конфлікту**,¹⁴ зв'язок, комплексність, власність¹⁵ та довіра.¹⁶ Деякими загальними механізмами розбудови миру та примирення є **розвиток та укріплення потенціалу, діалог, обмін інформацією, юридична допомога, реінтеграція, відшкодування збитків**, а також **Комісія зі встановлення істини та примирення**. Ці практики будуть розглянуті нижче.

РОЗВИТОК І ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ

Для того, щоб програми з розбудови миру та примирення були ефективними та життєздатними, вони мають здійснюватися та реалізовуватися на державному рівні. Послідовність та справедливість надання державних послуг та підтримки є головним компонентом для сприяння тривалому миру та соціальній згуртованості.¹⁷ За допомогою створення більш гнучких відповідних установ, уряд з більшою імовірністю буде реагувати на різноманітні потреби жінок, чоловіків, хлопчиків та дівчат усіх вікових категорій. : Програми з розвитку і зміцнення потенціалу зосередились на підтримці судової системи, законодавчої влади та сектору освіти. Навчальні програми також можуть бути корисними, хоча цільові аудиторії, методи та оцінка цих програм навчання повинні бути ретельно опрацьовані та пристосовані до потреб різних груп. Всесвітній банк сформував кілька рекомендацій з розвитку і зміцнення потенціалу, у тому числі створення стимулів на підставі пристойної плати та заслуженого просування по службі, роботи з наявними інститутами та організації стратегічних тренінгів за необхідності.¹⁸

ПРИКЛАД: В 2010 в процесі політичної перебудови у Киргизстані, розгорнулося етнічне насилля на півдні країни. Після цього, сторони, задіяні у гуманітарному реагуванні в країні, почали фінансувати програми з розбудови миру та примирення. Результати програм були цілком осяжними – такими як, наприклад, 700 підготованих посередників. Проте, оскільки особисте ставлення не було включене в оцінку, не було враховано той факт, що хоча б один з учасників тренінгу все ще матиме дискримінаційні погляди по відношенню до представників іншої групи. Можливо тому програма не до кінця впоралася із роботою з причинами, з яких витікає конфлікт.¹⁹

ДІАЛОГ

Діалог передбачає платформу для обговорення та дослідження історії конфлікту, що важливо, тому що кожна група, яка приймає участь у конфлікті, може формувати різні версії подій.²⁰ У цілому, перевага віддається груповому діалогу, оскільки він носить менш загрозливий характер і одночасно сприяє обміну відмінним досвідом.²¹ Діалог повинен сприяти утвердженню безпечного, шанобливого та прихильно налаштованого оточенню за будь-яких обставин. З цієї причини діалог у межах громади може бути корисним до початку діалогу між різними групами. Повторний діалог протягом деякого часу, ймовірно, буде більш результативним порівняно з поодиноким заходом.²² Усі зусилля мають бути спрямовані на забезпечення рівного представництва жінок та чоловіків під час ведення діалогу.

ПРИКЛАД: У Північній Ірландії Центр примирення Гленкрі розробив програму діалогу "Давайте врахуємо досвід постраждалих" (LIVE - Let's Involve the Victims' Experience) для побудови відносин між постраждалими та колишніми бійцями. Перший етап робочих груп проходив між відносно однорідними групами) та організацією для побудови довіри. Другим етапом стали заходи з постраждалими з різних регіонів. А третім етапом стало проведення кількох зустрічей між постраждалими та колишніми бійцями. На підставі початкового успіху таких робочих груп Центр отримав додаткове фінансування для розширення програми з метою залучення більшої кількості груп.²³

ОБМІН ІНФОРМАЦІЄЮ

Обачливі, збалансовані та точні засоби комунікації можуть допомогти сформувати очікування та впевненість під час процесу розбудови миру та примирення. Як зауважили вчені, "питання сприйняття" і заходи з розбудови миру та примирення не матимуть впливу, якщо їх сприйматимуть як незаконні і/або неефективні.²⁴ Крім того, "відсутність інформації та зміна фактів, ймовірно, будуть постійними проблемами".²⁵ Важливо донести до суспільства як те, що можливо реалізувати під час процесу, так і успіхи та дивіденди від миру для громади. Для того, щоб максимізувати ефективність засобів масової інформації, слід враховувати усі джерела новин, переважний час слухання чи перегляду ЗМІ, розмаїття наявних інформаційних каналів, наявну інфраструктуру, політичний, економічний і культурний контекст, у межах якого люди взаємодіють зі ЗМІ.²⁶

ПРИКЛАД: Кілька організацій об'єднали заходи, пов'язані зі ЗМІ та примиренням. Організація "Common Ground Productions" (Коммон Граунд Продакшнс), наприклад, скористалась мультимедійним підходом для зменшення насилля у різних країнах. У Ліберії ця організація наймає представників різних груп населення для створення розважальних програм і телевізійних новин у країні. Також цією організацією було створено популярну програму, в якій приймають участь діти різних національностей у Македонії.²⁷ Місцева газета в Сполучених Штатах Америки додатково найняла персонал для ведення міжгрупового діалогу у відповідь на расові протиріччя у місті Акрон, штат Огайо. Діалог призвів до створення окремої організації, в якій зайнято більше 150 громадських, релігійних, молодіжних і комерційних організацій у проекті "Coming Together" (Згуртуймося).²⁸

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ТА ПРОВОВА ДОПОМОГА

Правосуддя можна розділити на два види: як правовідновлююче і каральне. Правовідновлююче правосуддя більше орієнтоване на постраждалих і зосереджене на способах відшкодування шкоди, завданої постраждалим.²⁹ Каральне правосуддя більше орієнтоване на злочинців і зацікавлене у переслідуванні та покаранні окремих осіб.³⁰ Крім цього, цивільні позови про втрату або зруйнування майна, теоретично, можуть бути пред'явлені за наявності безкоштовної або недорогої юридичної допомоги. Своєчасне та ефективне управління такими позовами може принести додаткову користь, демонструючи компетентність і дієвість судової системи. І нарешті, процеси здійснення правосуддя повинні враховувати досвід жінок у конфлікті на підставі положень, що стосуються злочинів, скоєних на сексуальному та гендерному ґрунті, для боротьби з безкарністю, а також забезпечувати основу для рівності.³¹

ПРИКЛАД: У межах всебічних реформ після Трояндової революції Республіка Грузія створила Службу юридичної допомоги, яка фінансується за рахунок держави. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP) підтримала національні зусилля з метою розширення масштабу та якості надання послуг. Служба надає юридичні консультації, поради та допомогу з юридичними документами. Вона також підтримує зв'язок з юристами приватного сектору, які бажають представляти інтереси клієнтів. Додатково до кількох офісів на рівні держави, служба юридичної допомоги також відправляє мобільні частини до віддалених сільських або збіднілих регіонів. Служба юридичної допомоги за перші п'ять років своєї діяльності досягла загальнонаціонального масштабу, а також посприяла підвищенню інформованості населення щодо законних прав і доступу до юридичних послуг.³²

РЕІНТЕГРАЦІЯ

Додатково до роззброєння та демобілізації, реінтеграція колишніх бійців становить важливу частину розбудови миру та примирення. Часто колишні військові можуть відчувати потребу в узаконенні їхніх почуттів і дій або, інакше кажучи, узаконенні їхньої ролі у конфлікті.³³ Відсутність програм психологічної реабілітації, лікування посттравматичного стресу (PTSD) та реінтеграції колишніх військових є ключовим фактором збільшення рівня домашнього насильства. Оскільки колишні солдати можуть страждати від соціально-психологічної дискримінації, а також фінансової та емоційної нестабільності, одним із основних шляхів сприяння реінтеграції є цивільне працевлаштування колишніх бійців.³⁴

ПРИКЛАД: Трьома найбільшими компонентами постконфліктного врегулювання в Колумбії стали роззброєння, демобілізація та реінтеграція (РДР) колишніх членів озброєних формувань. Після того як колишні бійці передають свою зброю, вони отримують щомісячну платню протягом наступних 18-24 місяців.³⁵ Крім того, в Колумбії було створено центри всебічної підтримки для колишніх солдатів, які готували персонал для підтримки, пільги, навчальні програми та ресурси, а також наймали демобілізованих співробітників з метою побудови довіри.³⁶ Ще одним компонентом може стати збір інформації, пов'язаної з розбудовою миру та примиренням. Наприклад, у межах процесу РДР в Колумбії комп'ютерна програма відстежувала особисту інформацію та інформацію про пільги, пов'язану з зареєстрованими колишніми бійцями.³⁷ Дана інформація задала напрямок подальшому програмуванню.³⁸ Хоча колумбійська програма з роззброєння, демобілізації та реінтеграції не є ні досконалою, ні завершеною, більш ніж тридцять тисяч колишніх членів воєнізованих формувань зареєструвалися у програмі та здали свою зброю.³⁹

ВІДШКОДУВАННЯ

ООН визнає п'ять основних категорій відшкодування: повернення втраченого, компенсацію, реабілітацію, задоволення та гарантії не повторення.⁴⁰ Початковою метою відшкодування є відновлення статусу жертв до початку конфлікту або до моменту, коли їм було завдано шкоду.⁴¹ Відшкодування збитків може бути або матеріальним, таким як фінансова компенсація, або символічним, таким як, наприклад, офіційні вибачення.⁴² Хоча відшкодування можуть включати компенсацію, одна тільки

компенсація, малоімовірно, сприятиме примиренню.⁴³ Таким чином, відшкодування слід супроводжувати доступом до правосуддя, механізмами повідомлення реальної ситуації або іншими формами допомоги постраждалим. Для того, щоб охопити якомога більшу кількість людей, програми відшкодування повинні бути відкритими протягом тривалого часу, рекламуватися на рівні держави і бути доступними людям у віддалених регіонах.⁴⁴ При визначенні, яка шкода підлягає відшкодуванню, минулі програми відшкодування часто виключали порушення, які "непропорційно вплинули на жінок і соціально відчужені групи".⁴⁵ Така програма, ймовірно, не зможе досягти своєї мети зі сприяння правосуддю та примиренню. Програми відшкодувань слід розробляти для компенсації шкоди постраждалим, однак при їх створенні потрібно враховувати той факт, що ніщо не зможе повністю відновити статус постраждалого, який він мав до початку конфлікту.⁴⁶

ПРИКЛАД: Деякі країни звернули увагу на це питання, створюючи фонд довіри або скарг з метою розподілу відшкодувань для постраждалих. Приклади включають Комісію відшкодувань для родичів членів озброєного повстанського руху, які зникли за часів воєнного уряду в Бразилії, Національне управління з урегулювання позовів про відшкодування збитків власникам незаконно захопленого майна в Угорщині, законодавство про компенсацію постраждалим внаслідок порушення прав людини і зникнення людей в Аргентині, Національну корпорацію відшкодування та реабілітації для реалізації рекомендацій національної комісії по встановленню правди у Чилі.⁴⁷ У деяких випадках міжнародні комісії були сформовані для вирішення скарг, які виникли внаслідок міжнародного конфлікту, так як Комісія з розгляду взаємних претензій Ефіопії та Еритреї та Трибунал із питань претензій Ірану та США.

КОМІСІЇ З ВСТАНОВЛЕННЯ ПРАВДИ ТА ПРИМИРЕННЯ

Комісії з встановлення правди та примирення є, зазвичай, тимчасовими та незалежними органами, які розслідують приклади зловживань і протизаконної поведінки протягом встановленого періоду часу.⁴⁸ На відміну від судів, такі комісії, як правило, не можуть викликати в суд або застосувати санкції проти осіб, як і змусити виконувати їхні рекомендації. Відповідно комісії можуть забезпечити гнучкість і реагування, потрібні для секретних розслідувань після конфлікту, а також громадську платформу для повідомлення правди і сприяти розробці рекомендацій на основі власного розуміння моделей зловживань під час конфлікту.⁴⁹ Комісії також мають право "озвучення імен" правопорушників у своїх доповідях, коли "найкращою практикою є те, що комісії мають змогу називати імена, але зрештою право вибору називати чи не називати імена лишається за ними самими".⁵⁰

ПРИКЛАД: Відмінною особливістю таких комісій (Південноафриканська комісія з встановлення правди та примирення - ПАКПП) стали сімнадцять членів комісії, відібраних після доволі всебічного процесу відбору⁵¹ і наділених цілою низкою повноважень.⁵² ПАКПП проводила відкриті слухання і реєструвала свідчення 23 000 постраждалих і свідків.⁵³ Доповідь і рекомендації комісії були схвалені урядом Південно-Африканської Республіки, який також видав офіційні вибачення перед постраждалими. Було розподілено багато відшкодувань, а також розпочато судові переслідування (під наглядом державного контрольного органу), хоча зрештою реалізація рекомендацій не була ідеальною і не повністю їм відповідала.⁵⁴

Інші форми примирення, зосереджені на використанні формальних юридичних процесів, включають конституційну реформу, кримінальне переслідування, міжнародні та спеціальні суди.⁵⁵ Цивільні санкції, наприклад, штрафи, заборона займати політичні посади та передчасний вихід у відставку також є прикладами не кримінальних заходів, які застосовувались до правопорушників.⁵⁶

ЯК МОЖУТЬ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ ПІДТРИМАТИ ЗАХИСТ І ТРИВАЛІ РІШЕННЯ В УКРАЇНІ?

Починаючи з 2014 року, більш ніж три з половиною мільйони осіб постраждали внаслідок конфлікту в Україні.⁵⁷ За оцінками уряду, більш ніж 1,7 мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами, 63 % із них складають жінки та діти.⁵⁸ Близько 0,8 млн. людей мешкають уздовж лінії розмежування, яка розділяє підконтрольні та непідконтрольні Уряду території, де безпека є дуже крихкою, а доступ до державних послуг мінімальним.⁵⁹ Мінські домовленості й угоди про припинення вогню, укладені в 2015 році, здебільшого не впорались із завданням припинення насилля. Наслідки цього конфлікту і, зокрема, масштабне внутрішнє переміщення, створили напруження в приймаючих громадах та поклали важке завдання на Уряд України. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) зіштовхуються з проблемами пошуку житла, оскільки власники нерухомості часто неохоче погоджуються здавати житло ВПО або здають їм житло неофіційно чи на спекулятивних умовах.⁶⁰ Також напруга виникла між ВПО та деякими приймаючими громадами у місцевостях з обмеженими ресурсами, через конкуренцію або гадану конкуренцію за місця у школах, доступ до державних послуг, житлову площу та працевлаштування. Тягар, який ліг на плечі переміщених осіб жіночої статі та постраждалих від конфлікту жінок, які часто несуть відповідальність за догляд за дітьми, людьми похилого віку та інвалідами, посилюється відсутністю доступних соціальних послуг, а також усталеною гендерною нерівністю. Жінки часто несуть відповідальність за соціально-економічний добробут своїх родин, включаючи задоволення побутових потреб, забезпечення місць для дітей у школі, а також за фінансове забезпечення, а виконання таких зобов'язань у постраждалих внаслідок конфлікту громадах та у ситуації переміщення є особливо важким.

Два роки конфлікту істотно вплинули на реалізацію соціальних та економічних прав тих громадян України, що мешкають на непідконтрольних Уряду територіях України, і не можуть отримати доступ до своїх банківських рахунків, соціальних виплат або реєстраційних документів, за виключенням тих випадків, коли вони зареєструвалися як ВПО на підконтрольних Уряду територіях.⁶¹ Крім цього, обмеження свободи пересувань між підконтрольними та непідконтрольними уряду територіями, а також чинна заборона на перевезення усіх видів комерційних вантажів через "лінію зіткнення" сприяють відчуженню людей, які проживають на непідконтрольних уряду територіях.

Були задокументовані випадки вимушеного повернення на непідконтрольні уряду території, оскільки деякі ВПО не в змозі задовольнити свої основні потреби на підконтрольних уряду територіях. Кількість вимушених повернень зростає через призупинення виплат соціальної допомоги та пенсій багатьом ВПО у першій половині 2016 року. Також є повідомлення про напругу між ВПО, які повернулися, та непереміщеним населенням через відмінний досвід обох груп під час конфлікту.⁶²

Розбудова миру та примирення взаємопов'язані з цими питаннями захисту та можуть стимулювати прийняття тривалих рішень в Україні. Тривалі рішення потрібні для того, щоб дозволити постраждалим внаслідок конфлікту людям налагодити своє життя та життя своєї громади. Розбудова миру сприяє

заходам із повернення, створюючи стабільніше оточення, до якого можуть повернутися внутрішньо переміщені особи, або у яке вони можуть інтегруватися. Покращення інфраструктури та доступу до послуг означає, що внутрішньо переміщеним особам не потрібно переселятися для отримання доступу до притулку та задоволення основних потреб. Просування механізмів мирного вирішення конфлікту, надання основних послуг і розвиток рівних можливостей для працевлаштування уособлюють усі види діяльності з розбудови миру, які можна розпочати навіть під час конфлікту.⁶³

Примирення підтримує гуманітарні ініціативи, наприклад, психологічну допомогу та побудову довіри. Довіра - це головний компонент мирного врегулювання суперечок і відносин у громаді, коли збільшений потенціал дає змогу провести заходи для документування та вирішення потреб населення, що постраждало внаслідок конфлікту. Посилення діалогу також сприяє одужанню в межах спільноти, відповідним чином впливаючи на покращення психосоціального стану, а також роблячи стабільнішими інтеграцію та переміщення до інших приймаючих громад.. Робочі групи і діалог між зацікавленими учасниками виявилися ефективними в інших контекстах.⁶⁴ Аналогічні заходи з примирення, такі як громадський діалог, можуть підтримати процес інтеграції ВПО в приймаючі громади, зменшуючи ризики повторного переміщення. Такий діалог може також послабити напругу між ВПО та приймаючими громадами. Заходи з примирення є також важливими для заходів із повернення на батьківщину, особливо коли переміщення непропорційно вплинуло на соціально відчужені групи.⁶⁵

Такі види діяльності, як правова допомога, сприяння доступу до правосуддя і повернення на батьківщину також підтримують оздоровлення, примирення та соціальну згуртованість, беручи до уваги шкоду, нанесену внаслідок конфлікту.

ЗАХОДИ З РОЗБУДОВИ МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ В УКРАЇНІ

Далі наведено деякі приклади видів діяльності з розбудови миру та примирення, що впроваджуються в Україні:

Український уряд: Офіс віце-прем'єр-міністра та інші державні органи почали координувати вдосконалення місцевого самоврядування та ініціативи з розбудови миру і відновлення.⁶⁶ І центральному апарату влади, й представникам на місцях слід працювати з органами місцевої влади, громадянським суспільством, приватним сектором, жінками, молоддю та соціально відчуженими групами.⁶⁷ У квітні 2016 року було створено нове міністерство, яке буде працювати з постраждалими внаслідок конфлікту та переміщеними громадами – Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб в Україні. Одним із його основних обов'язків є сприяння розбудови миру, відновленню та розвитку Донецької та Луганської областей. У червні 2016 р., в ході проведення реформи судової системи, Парламент України прийняв ряд законів, що стосуються призначення та оцінки діяльності суддів, а також структури судової системи.⁶⁸ Уряд також підтримав збільшення кількості центрів правового захисту для надання безоплатної правової допомоги на всій території України.⁶⁹ Крім того, уряд вже визнав потребу залучити жінок до заходів із розбудови миру, маючи на меті досягти певного відсотку участі жінок в заходах із підтримання миру, переговорах, адміністративних органах і секторі безпеки.⁷⁰

Спільнота гуманітарних організацій: Значна частина громадянського суспільства та багато міжнародних організацій вже розпочали реалізацію діяльності з розбудови миру та примирення в Україні. Ця діяльність включає в себе побудову діалогу, сприяння ефективному управлінню та розширення прав і можливостей постраждалих внаслідок конфлікту громад. Наприклад, було реалізовано програму підтримки діалогу, яка охоплює аспекти конфлікту та співробітництва, а також проведення ряду діалогів між українськими та російськими жінками, активістками руху за мир.⁷¹ Також продовжується і підтримка процесу децентралізації і підвищення ефективності місцевого самоврядування.⁷² Комплексна програма підтримки уряду з реалізації програми дій “Жінки, Мир та Безпека” включає в себе інтеграцію гендерної рівності та реагування на проблеми, що виникають, у реформу сектора безпеки і оборони, а також посередництва⁷³. У процесі реалізації також знаходиться проект економічного та соціального відновлення для підвищення рівня зайнятості та відновлення інфраструктури Донбасу.⁷⁴

Організації надають підтримку жертвам сексуального та гендерного насилля, проводять заняття з травматичних та посттравматичних розладів, а також реалізують програми допомоги внутрішньо переміщеним особам, колишнім бійцям та громадам, постраждалим внаслідок конфлікту.⁷⁵ Було завершено декілька проектів, направлених на укріплення мирних відносин між ВПО та приймаючими громадами.⁷⁶

Незважаючи на обмежений простір для здійснення гуманітарної діяльності на непідконтрольних

Уряду територіях, ряд організацій продовжує надавати підтримку переміщеним особам, особам, що повернулися та постраждалому населенню шляхом відкриття громадських центрів та реалізації програм забезпечення засобів для існування. Моніторинг, звітність та адвокація, що стосується ситуації з дотримання прав людини в Україні, з особливою увагою Східній Україні та Криму, сприяють поліпшенню звітності і надають підтримку довготривалим процесам примирення.⁷⁷

Ряд інститутів громадянського суспільства також провів дослідження щодо національного діалогу і настроїв в Україні та опублікував рекомендації для державної політики, включаючи вироблення спільної думки щодо подальшого розвитку, розробку державної політики в сфері національної єдності, надання пріоритетного статусу децентралізації разом з реінтеграцією Криму та непідконтрольних Уряду територій Донецької та Луганської областей, побудову міцних відносин між урядом та громадянським суспільством, а також сприяння всебічному діалогу.⁷⁸

Уряди іноземних держав, установи ООН та приватні джерела фінансування доклали величезних зусиль, сприяючи відновленню України. Мільйони доларів у вигляді двосторонньої та багатосторонньої допомоги вже вкладені або пожертвовані для реалізації програм з розбудови миру та інших програм розвитку в Україні. Сприяння відновленню та соціальній згуртованості є однією з трьох стратегічних цілей Плану гуманітарного реагування для України на 2016 рік. Проте, в той час як поточні проекти починають задовольняти потреби в захисті переміщених осіб та приймаючих громад, потрібні додаткові зусилля для міцних та довготривалих програм з розбудови миру та примирення.

ВИСНОВОК

Хоча конфлікт в Україні триває, тим не менш, існують можливості розпочати процес розбудови миру та примирення в Україні. Заходи з розбудови миру та примирення в Україні вимагатимуть уважного розгляду основних причин конфлікту. Після проведення належних і всебічних консультацій, які визначать місцеві потреби та джерела конфлікту, може бути ретельно продумана національна стратегія, яка врахує такі потреби. Пріоритети і послідовність такого процесу також необхідно визначити на національному рівні.

Одночасно, гуманітарним організаціям в Україні слід врахувати способи сприяння розбудові миру та примиренню в своїй роботі. Хоча деякі механізми, наприклад, комісії з встановлення правди та примирення, ймовірно, поки що передчасні, тим не менш, слід реалізовувати заходи з розбудови миру та примирення. Спільна доповідь ("Оцінка відновлення та встановлення миру", ОБВ) Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй і Всесвітнього банку, розроблена за запитом українського уряду, є важливим першим кроком на шляху до визначення негайних потреб. У цій доповіді, зосередженій на необхідності тривалих рішень, наголошується на допомозі інфраструктурі та службам, економічних засобах для існування, примиренні та розбудові миру.⁷⁹

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З семи вищеописаних механізмів розбудови миру та примирення п'ять можливі за умов цього конфлікту, тож їхню реалізацію можна розпочати в Україні:

Зміцнення адміністративного потенціалу та забезпечення рівного доступу до державних послуг

Рівний доступ до державних послуг є ключовим компонентом відновлення соціальної згуртованості та пом'якшення соціальної напруги. Уряд повинен працювати над забезпеченням недискримінаційного та послідовного надання базових послуг усім українцям, включаючи внутрішньо переміщених осіб, приймаючі громади та осіб, що мешкають на непідконтрольних уряду територіях. Окрім цього, важливо слідкувати за тим, щоб жодні адміністративні або законодавчі дії уряду ненавмисно не дискримінували будь-яку одну частину населення, і уряд відносився до усіх громадян однаково

Розпочати діалог на національному та місцевому рівнях, а також проводити консультації з громадами

Виклад фактів про конфлікт, ймовірно, дуже відрізняється по обидва боки, тож потрібен конструктивний і ввічливий діалог для побудови соціальної згуртованості. Слід залучити уряд, гуманітарні та місцеві громадські організації, оскільки такий діалог, швидше за все, знадобиться на кожному рівні українського суспільства. Консультації мають бути якомога повнішими та охоплювати внутрішньо переміщених осіб та приймаючі громади, повторно переміщених людей та людей, які мешкають на непідконтрольних уряду територіях.

Покращення зв'язку, обмін інформацією та підзвітність

Засоби масової інформації залишаються для українців життєво важливим джерелом інформації. Підтримка незалежних засобів масової інформації та засобів захисту журналістів, підвищення прозорості та погодженої інформації від уряду та міжнародних учасників, а також визначення очікувань покращать доступ до інформації в Україні. Національні засоби масової інформації можуть грати ключову роль у процесі розбудови миру та примирення, але це потребує нарощування потенціалу, у тому числі і в дотриманні стандартів журналістики. Варто уникати використання спірної та дискримінаційної риторики.

Заклик до надання психологічної підтримки

Жертви конфлікту та члени громад, які постраждали внаслідок конфлікту, матимуть особливі фізичні, емоційні та психосоціальні потреби, що вимагатиме дбайливого догляду та уваги. Уряд, гуманітарні та місцеві організації, імовірно, найкраще можуть визначити та виправити недоліки у медичній і психосоціальній підтримці, яка надається як колишнім бійцям так і цивільним особам. Якщо можливо, рекомендується співпрацювати з місцевими лікарями.

Заклик до комплексного підходу

Діяльність з розбудови миру та примирення матиме успіх тільки завдяки комплексному та всебічному підходу, який об'єднуватиме численних і різноманітних учасників. Таким чином, уряду, гуманітарним учасникам і місцевим неурядовим організаціям варто забезпечити максимально можливу комплексність їхніх програм.

Моніторинг та документування порушень прав людини

Збір, моніторинг та документування порушень прав людини, включаючи випадки сексуального та гендерного насилля є необхідними кроками для майбутньої справедливості та примирення. Збір таких фактів полегшує визнання порушень та призводить до покращення звітності та зниження ймовірності повторення порушень у майбутньому.

Забезпечення рівного доступу до прав власності та їх дотримання

Неможливість отримання доступу до прав власності та безпечного житла часто є основною перешкодою для довготривалих рішень, інтеграції та доступу до правосуддя. Уряд повинен постійно підкреслювати та демонструвати повагу до прав власності. Особливу увагу в рамках процесу примирення слід приділяти компенсації та відшкодуванню втраченого, знищеного або окупованого житла, землі та майна.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

¹ Департамент операцій Організації Об'єднаних Націй з підтримання миру, "Операції ООН з підтримання миру: принципи та керівні вказівки", 2008 р., с. 18, http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/capstone_eng.pdf.

² Організація "Інтерпіс" (Interpeace) "Наш підхід варіанту 6", <http://www.interpeace.org/what-we-do/track-6/>.

³ Енріке Санчез (Enrique Sánchez) і Сильвія Рогнвік (Sylvia Rognvik), доповідь за результатами засідання робочої групи: "Створюючи справедливі суспільства: примирення за перехідних умов" (Building Just Societies: Reconciliation in Transitional Settings), 1, м. Аккра, Гана, 5-6 червня 2012 р., <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pdf/Reconciliation%20workshop%20report%20WEB.pdf>.

[далі вказано як Санчез і Рогнвік].

⁴ Див., наприклад, там же, с. 6.

⁵ Управління з підтримки розбудови миру Організації Об'єднаних Націй "Розбудова миру ООН: орієнтація" (UN Peacebuilding: an Orientation), вересень 2010 р., с. 16, http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pdf/peacebuilding_orientation.pdf. [далі "Розбудова миру ООН: орієнтація"]. Сара Лоутон (Sarah Laughton) і Ніколас Кроуфорд (Nicholas Crawford) описали дивіденди від миру як "вчасні та відчутні: чи можуть люди побачити, відчути, використати або витратити їх. І чи можуть вони пов'язати отримання дивіденду з політичними етапами - з припиненням вогню або мирною угодою, демобілізацією, роззброєнням і реінтеграцією, нововідкритими прибутками і переміщенням або участю у нових системах управління? Якщо ні, то гаданий дивіденд не буде визнано взагалі; або його можуть сприймати як ще одну особливу надзвичайну допомогу чи проект розвитку".

⁶ Там же, с. 12.

⁷ Там же, с. 13.

⁸ План дій ООН про розбудову миру із урахуванням гендерної проблематики, що складається з семи пунктів, рішення ГС ООН і політичної комісії з участі жінок у процесі розбудови миру від 14 вересня 2010 року.

ЧОМУ ВАЖЛИВІ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ?

⁹ "Розбудова миру ООН: орієнтація", див. виноску вище 5, с. 16.

¹⁰ Санчез і Рогнвік, див. виноску вище 3, с. 9.

¹¹ Резолюції Ради Безпеки ООН 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013) і 2242 (2015).

¹² План дій ООН про розбудову миру з урахуванням гендерної проблематики, що складається з семи пунктів, рішення ГС ООН і політичної комісії з участі жінок у процесі розбудови миру від 14 вересня 2010 року.

¹³ Національний план дій з реалізації Резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 "Жінки. Мир. Безпека" на період до 2020 р., прийнятий постановою Кабінету Міністрів України № 113-р від 24 лютого 2016 р.

¹⁴ Програми з розбудови миру та програми з примирення слід розробляти, розуміючи дійсні причини конфлікту. Це поширюється на травми та емоційну шкоду, які могли зберігатись впродовж конфлікту, а також культурний контекст, у межах якого відбувається конфлікт. Наприклад, програма, яка враховує можливі

наслідки конфлікту, не може виключно наймати або готувати учасників однієї політичної, релігійної або етнічної групи. "Розбудова миру ООН: орієнтація", с. 6, 12, 16.

¹⁵ Важливо, щоб національна та місцева громада відчувала, що вона причетна до процесу будівництва миру та примирення. *Див., наприклад*, організація "Інтерпіс" "Принцип місцевої власності" (Local ownership), <http://www.interpeace.org/what-we-do/our-peacebuilding-principles/local-ownership/>.

¹⁶ Відновлення довіри є основною метою заходів із примирення. Певна річ, "[д]овіру не можна нав'язати, імпортувати або купити". Спроби примирення, зокрема, слід спрямувати на пошук способів поступової побудови довіри у відносинах. *Див., наприклад*, Мішель Брандт (Michele Brandt), Джилл Коттрелл (Jill Cottrell), Яш Гхай (Yash Ghai) та Ентоні Реган (Anthony Regan), "Розробка та реформа Конституції: варіанти для процесу" (Constitution-making and Reform: Options for the Process), організація "Інтерпіс", 2011 р., с. v, <http://constitutionmakingforpeace.org/sites/default/files/handbooks/Constitution-Making-Handbook-English.pdf>.

¹⁷ Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй і Група Всесвітнього банку "Оцінка відновлення та будівництва миру в Україні: аналіз наслідків кризи та потреб на Сході України" (Ukraine Recovery and Peacebuilding Assessment: Analysis of Crisis Impacts and Needs in Eastern Ukraine), т. 2, березень 2015 р., с. 105, http://www.un.org.ua/images/UkraineRecoveryPeace_A4_Vol2_Eng_rev4.pdf. ("...необхідно визнати важливість надання послуг із соціального захисту як основного елемента відбудови соціальної згуртованості. Відновлення основних соціальних служб і підтримки можливостей забезпечення життєдіяльності не тільки відповідає фундаментальним потребам населення, що постраждало внаслідок конфлікту, але й виконує критичну функцію послаблення конфлікту, згладжуючи конкуренцію за обмежені ресурси. Воно також сприяє низці миротворчих процесів, наприклад, діалогові та примиренню".)

¹⁸ У 2010 році під час політичного переходу, що тривав на півдні Киргизстану, стався випадок етнічного насилля. Згодом учасники міжнародного гуманітарного сектору почали фінансувати проекти розюкдови миру та примирення у регіоні. Ці програми дали вимірні результати, якими є 700 навчених посередників. Однак, оскільки позиції посередників не було включено до оцінювання, неможливо гарантувати те, що принаймні один з посередників не має дискримінаційних поглядів по відношенню до інших груп. Таким чином, програма не може повністю врегулювати всі основні джерела конфлікту. *Див.* "Пастки у розбудові миру: Уроки з Киргизстану, перспективи для України" (The Pitfalls of Peacebuilding: Lessons from Kyrgyzstan, Prospects for Ukraine), стенограма заходу, Фонд "Відкрите суспільство" (Open Society Foundations), Вашингтон, округ Колумбія, 14 листопада 2014 р., с. 3, <https://www.opensocietyfoundations.org/events/pitfalls-peacebuilding-lessons-kyrgyzstan-prospects-ukraine>.

¹⁹ Девід Блумфілд (David Bloomfield), Тереза Барнз (Teresa Barnes) і Люк Хуйсе (Luc Huysse) (ред.), "Примирення після озброєного конфлікту: довідник" (Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook), серія довідників Міжнародного Інституту підтримки демократії та допомоги у проведенні виборів, 2003 р., с. 40, <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pdf/Reconciliation-After-Violent-Conflict-A-Handbook-Full-English-PDF.pdf>. [далі доповідь ІПДВ].

²⁰ Девід Блумфілд (David Bloomfield), Тереза Барнз (Teresa Barnes) і Люк Хуйсе (Luc Huysse) (ред.), "Примирення після озброєного конфлікту: довідник" (Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook), серія довідників Міжнародного Інституту підтримки демократії та допомоги у проведенні виборів, 2003 р., с. 40, <http://www.un.org/en/peacebuilding/pbso/pdf/Reconciliation-After-Violent-Conflict-A-Handbook-Full-English-PDF.pdf>. [далі доповідь ІПДВ].

²¹ Доповідь ІПДВ, *див. виноску вище* 16, с. 95.

²² Наприклад, Програма LIVE, вказана у прикладі, починалась з так званих "single-identity" груп (груп складених відносно однорідно), після чого такі групи знайомили одна з одною. Учасники LIVE зустрічались десять разів на триденних тренінгах більше ніж протягом року. *Там же*, с. 92.

²³*Там же*, с. 90-95.

²⁴ Тімоті Донаїс (Timothy Donais) "Уповноваження або доручення? Дилеми використання на місцевому рівні на правах володіння у процесах розбудови миру після конфлікту" (Empowerment or Imposition? Dilemmas of Local Ownership in Post-Conflict Peacebuilding Processes), *Peace & Change* (Мир і зміни), т. 34, № 1, січень 2009 р., с. 20.

²⁵ "Розбудова миру ООН: орієнтація", *див. виноску вище* 5, с. 22.

²⁶ Наприклад, доступ до радіо або телебачення може бути обмеженим у сільських або малопробиткових місцевостях, а чоловіки і жінки можуть відрізнятись залежно від того, який тип програм вони з більшою ймовірністю дивитимуться або слухатимуть. Міністерство міжнародного розвитку "Робота з засобами масової інформації під час конфлікту та інших надзвичайних ситуацій" (Working with the Media in Conflicts and other Emergencies), серпень 2000 р., с. 30-33, http://www.adelaide.edu.au/accru/pubs/DFID_media_&_conflict.pdf. [далі ММР].

²⁷*Там же*, с. 45-46.

²⁸*Там же*, с. 45.

²⁹ Санчез і Рогнівк, *див. виноску вище* 3, с. 111.

³⁰*Там же*, с. 97. Санчез і Рогнівк також зазначають, що каральне правосуддя може стати проблематичним, якщо дії потенційних обвинувачених є технічно законними на момент вчинення ними злочину.

³¹ Програма розвитку ООН "Служба юридичної допомоги Грузії", http://www.undp.org/content/undp/en/home/ourwork/democraticgovernance/projects_and_initiatives/georgia_justice_forall.html.

³² Беатріс Пулін'ї (Beatrice Pouligny), Саймон Честерман (Simon Chesterman) і Альбрехт Шнабель (Albrecht Schnabel) (ред.) "Після масового злочину: відбудова держав і громад" (*After mass crime: Rebuilding states and communities*), видавництво Університету Організації Об'єднаних Націй, 2007 р., с. 149-159, <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:2479/pdf9789280811384.pdf>.

³³ Беатріс Пулін'ї (Beatrice Pouligny), Саймон Честерман (Simon Chesterman) і Альбрехт Шнабель (Albrecht Schnabel) (ред.) "Після масового злочину: відбудова держав і громад" (*After mass crime: Rebuilding states and communities*), видавництво Університету Організації Об'єднаних Націй, 2007 р., с. 149-159, <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:2479/pdf9789280811384.pdf>.

³⁴ Пулін'ї та ін., с. 150 (Хоча працевлаштування також "представляє передумову, необхідну для того, щоб за традицією чоловік міг одружитися та створити родину".)

³⁵ *Там же*.

³⁶ Джонатан Моргенштейн (Jonathan Morgenstein) "Посилення роззброєння: уроки Програми реінтеграції демобілізованих членів озброєних формувань у Колумбії" (Consolidating Disarmament: Lessons from Colombia's Reintegration Program for Demobilized Paramilitaries), Спеціальна доповідь Інституту миру США 217, листопад 2008 р., <http://www.usip.org/sites/default/files/sr217.pdf>.

³⁷*Там же*.

³⁸*Там же*.

³⁹ Інститут миру Сполучених Штатів Америки "Оцінка реінтеграції членів озброєних формувань в Колумбії" (Paramilitary Reintegration Assessment in Colombia), 15 вересня 2006 р., <http://www.usip.org/publications/paramilitary-reintegration-assessment-in-colombia>.

⁴⁰ Управління Верховного комісара ООН з прав людини "Інструменти верховенства права для держав після конфлікту: програми відшкодувань", (Rule-of-Law Tools for Post-Conflict States: Reparations Programmes), 2008 р., с. 7-8, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/ReparationsProgrammes.pdf>. [далі УВКООН ПЛ]

⁴¹ Див., наприклад, Санчез і Рогнівк, *див. виноску вище 3*, с. 10.

⁴² Інші приклади матеріального відшкодування включають надання послуг або інші матеріальні механізми. Інші символічні відшкодування включають заснування національних свят або днів трауру, а також виділення або повторне виділення зон суспільного використання для постраждалих. УВКООН ПЛ, *див. виноску вище 39*, с. 22.

⁴³ Санчез і Рогнівк, *див. виноску вище 3*, с. 10. Наприклад, відшкодування можуть включати забезпечення стабільного доходу або медичної допомоги для подолання зазнаних фізичних або психологічних страждань.

⁴³ Для біженців відшкодування можуть включати повернення на батьківщину або компенсацію/ відновлення майна.⁴³

⁴⁴ Санчез і Рогнівк, *див. виноску вище 3*, с. 10.

⁴⁵ УВКООН ПЛ, *див. виноску вище 36*, с. 21.

⁴⁶ Там же, с. 10.

⁴⁷ Доповідь Міжнародного інституту демократії та допомоги у проведенні виборів, *див. виноску вище 16*, с. 155.

⁴⁸ Комісії з встановлення правди, як правило, є тимчасовими, незалежними, ретроспективними, ніж перспективними, займаються розслідуванням інцидентів протягом тривалого часу, ніж конкретного інциденту, а також зосереджені на гуманітарних питаннях. При створенні комісії слід ретельно враховувати цілі, період часу, мотивацію, місце знаходження, процедуру та повноваження. Доповідь Міжнародного інституту демократії та допомоги у проведенні виборів, с. 123-136. *Див. також* Міжнародний центр з питань правосуддя в перехідний період "Кидаючи виклик умовності: чи можуть комісії зі встановлення правди посилити процеси встановлення миру? Висновки" (Challenging the Conventional: Can Truth Commissions Strengthen Peace Processes? Conclusions), <https://www.ictj.org/challenging-conventional-truth-commissions-peace/conclusions.html#01>.

⁴⁹ Доповідь Міжнародного інституту демократії та допомоги у проведенні виборів, с. 123-125.

⁵⁰ Там же, с. 135-36.

⁵¹ Там же, с. 129-30.

⁵² Вони мають "повноваження гарантувати амністію певним особам, проводити обшуки у приміщеннях і конфіскувати докази, викликати в суд свідків і проводити складні програми захисту свідків". Там же, с. 140.

⁵³ Там же, с. 140.

⁵⁴ Інститут миру США "Комісія з встановлення правди: Південна Африка" (Truth Commission: South Africa), 1 грудня 1995 р., <http://www.usip.org/publications/truth-commission-south-africa>.

⁵⁵ Для ознайомлення з обговоренням переваг і викликів для механізмів такого типу див. у цілому Санчез і Рогнвік, *виноска вище 3*; Брандт та ін., *виноска вище 12*; доповідь Міжнародного інституту демократії та допомоги у проведенні виборів, *виноска вище 16*.

⁵⁶ Доповідь Міжнародного інституту демократії та допомоги у проведенні виборів, *див. виноску вище 16*, с. 102.

ЯК МОЖУТЬ РОЗБУДОВА МИРУ І ПРИМИРЕННЯ ПІДТРИМАТИ ЗАХИСТ І ТРИВАЛІ РІШЕННЯ В УКРАЇНІ?

⁵⁷ Огляд гуманітарних потреб у 2016 г., листопад 2015 р., http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/2016_hno_ukraine_en.pdf, с. 6.

⁵⁸ Огляд гуманітарних потреб у 2016 р., листопад 2015 р., http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/2016_hno_ukraine_en.pdf, с. 6; <http://en.interfax.com.ua/news/economic/351907.html>.

⁵⁹ Огляд гуманітарних потреб у 2016 г., листопад 2015 р., http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/2016_hno_ukraine_en.pdf, с. 7.

⁶⁰ Норвезька рада у справах біженців, права на майно, землю та житло переміщених осіб і громад, що постраждали внаслідок конфлікту, http://www.globalprotectioncluster.org/assets/files/field_protection_clusters/Ukraine/housing_land_property/hlp-rights-of-displaced-and-conflict-affected-communities-in-eastern-ukraine-january-2016_en.pdf, січень 2016 р., с. 6.

⁶¹ Управління Верховного комісара ООН із прав людини, Місія з нагляду за дотриманням прав людини в Україні, "Доповідь про ситуацію з правами людини в Україні з 16 лютого до 15 травня 2016 р." (Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016) http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf, с. 34.

⁶² Там же.

⁶³ "Розбудова миру ООН: орієнтація", див. виноску вище 5, с. 6.

⁶⁴ "Розбудова миру ООН: орієнтація", див. виноску вище 5, с. 18.

⁶⁵ Там же, с. 18.

ЗАХОДИ З РОЗБУДОВИ МИРУ ТА ПРИМИРЕННЯ В УКРАЇНІ

⁶⁶ Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй і Група Всесвітнього банку "Оцінка відновлення та будівництва миру в Україні: аналіз критичного впливу та потреб на Сході України", т. 1, березень 2015 р., 45, http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/V1-RPA_Eng_rev2.pdf. [далі ОБВ].

⁶⁷ Там же, с. 45.

⁶⁸ Уряд України, 2 червня 2016 р., <http://rada.gov.ua/news/Novyny/131146.html>.

⁶⁹ Координаційний центр з надання правової допомоги "В Україні буде створено понад 400 центрів правової допомоги", <http://legalaid.gov.ua/en/home-eng/1636-over-400-legal-aid-bureaus-will-be-created-in-ukraine>. Також див. Міністерство юстиції України, Наказ № 2748/5, 25 грудня 2015 р., http://legalaid.gov.ua/images/plan_2016_LegalAidUkraine.pdf.

⁷⁰ Національний план дій України, http://peacewomen.org/sites/default/files/Ukraine_NAP.pdf.

⁷¹ Див., наприклад, Європейський форум з міжнародного посередництва та діалогу (MediatEUr) та ПРООН «П'ята доповідь про платформу підтримки діалогу в Україні», травень 2016 р. (MediatEUr and UNDP, "Fifth Report of the Dialogue Support Platform in Ukraine), http://ukraine.dialoguesupport.org/system/attachments/files/000/000/007/original/ENGLISH_DSPU_May_2016_report.pdf?1465486265; ООН-Жінки, «Коротко кажучи: Задіяння жінок на передовій миротворчої та гуманітарної діяльності в Європі та Центральній Азії» (UN Women, In Brief: Putting Women at the Forefront of Peace and Humanitarian Action in Europe and Central Asia), http://www2.unwomen.org/~media/field%20office%20eca/attachments/publications/2016/unw%20putting%20women%20at%20the%20forefront%20of%20peace%20and%20humanitarian%20action_rnd3_lr%20final.pdf?v=1&d=20160205T155415. [Надалі ООНЖ, Коротко кажучи].

⁷² Див., наприклад, Рада Європи, «Програма з децентралізації та територіальної консолідації в Україні» (Council of Europe, Programme Decentralisation and Territorial Consolidation in Ukraine), <http://www.slg-coe.org.ua/?lang=en>

⁷³ Див., наприклад, ООН-Жінки, «Україна» (UN Women, Ukraine), <http://eca.unwomen.org/en/where-we-are/ukraine>.

⁷⁴ Див., наприклад, Програма розвитку ООН, «Економічне та соціальне відновлення Донбаського регіону» (UN Development Programme, Economic and Social Recovery of the Donbas Region), http://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/operations/projects/human_development/Economic_and_Social_Recovery_of_Donbas_Region.html.

⁷⁵ Оцінка Всесвітнього банку, ЄС та ООН процесів відновлення та розбудови миру, 2014 р.

⁷⁶ Див., наприклад, Моніторингова місія ООН з нагляду за дотриманням прав людини, «Новини» (UN Human Rights Monitoring Mission, News), <http://www.un.org.ua/en/information-centre/news/1870>.

⁷⁷ Див., наприклад, Міжнародний центр перспективних досліджень, «Національний діалог в Україні: які шанси на успіх?», 13 липня 2015 р. (National dialogue in Ukraine: what are the chances of success?), <http://icps.com.ua/en/studies-icps/government-policy/national-dialogue-in-ukraine-what-are-the-chances-of-success/>; Управління верховного комісару ООН зі справ біженців та Київський міжнародний інститут соціології, *Відношення українців до внутрішньо переміщених осіб з Донбасу та Криму: результати опитування громадської думки*, квітень 2016 р. (UNHCR and Kiev International Institute of Sociology, *Ukrainians' Attitudes Towards Internally Displaced Persons from Donbas and Crimea: Summary of Opinion Polls*), http://unhcr.org.ua/attachments/article/1605/Public%20Survey%20Report_ENG.pdf; ОБСЄ, «Лідер проекту національного діалогу в Україні представляє рекомендації Постійної ради, 30 квітня 2014 р. (OSCE, Leader of OSCE National Dialogue Project Ukraine presents recommendations to Permanent Council), <http://www.osce.org/ukraine/118166>.

⁷⁸ ОБВ, див. виноску вище 59, с. 4-5, 11.

⁷⁹ ОБВ, див. виноску вище 59, с. 16.